

Seweryn Świaczny

Rozwiązanie małżeństwa
i stwierdzenie nieważności
małżeństwa
w sądach kościelnych
po reformie
Papieża Franciszka

4. wydanie

Wolters Kluwer

Seweryn Świaczny

Rozwiązanie małżeństwa
i stwierdzenie nieważności
małżeństwa
w sądach kościelnych
po reformie
Papieża Franciszka

4. wydanie

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Wolters Kluwer

Stan prawny na 26 sierpnia 2019 r.

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Violet Design Wioletta Kowalska

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2019

ISBN 978-83-8187-064-1

4. wydanie

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Wstęp	11
Rozdział I	
Rozwiązanie małżeństwa	15
1. Rozwiązanie małżeństwa niedopełnionego	15
2. Przywilej Pawłowy	18
3. Przypadki rozwiązania małżeństwa <i>a lege</i>	20
4. Rozwiązanie małżeństwa na korzyść wiary	21
Rozdział II	
Orzeczenie nieważności małżeństwa	25
1. Przeszkody małżeńskie	25
1.1. Przeszkoda wieku	26
1.2. Przeszkoda niemocy płciowej.....	26
1.3. Przeszkoda węzła małżeńskiego	27
1.4. Przeszkoda różnej religii	28
1.4.1. Problem małżeństw mieszanych	30
1.4.2. Forma zawarcia małżeństwa mieszanego	31
1.5. Przeszkoda święceń.....	32
1.6. Przeszkoda publicznego wieczystego ślubu czystości.....	34
1.7. Przeszkoda uprowadzenia.....	35
1.8. Przeszkoda zabójstwa współmałżonka	36
1.9. Przeszkoda pokrewieństwa.....	37
1.10. Przeszkoda powinowactwa	38

1.11. Przeszkoda przyzwoitości publicznej	38
1.12. Przeszkoda pokrewieństwa prawnego	39
2. Konsens małżeński.....	40
2.1. Pojęcie konsensu małżeńskiego.....	40
2.2. Wiedza potrzebna do wyrażenia konsensu małżeńskiego.....	40
2.3. Wady konsensu	41
2.3.1. Niewystarczające używanie rozumu	42
2.3.2. Poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przyjmowanych.....	42
2.3.3. Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej.....	44
2.3.4. Błąd	47
2.3.5. Podstępne wprowadzenie w błąd	48
2.3.6. Błąd co do natury małżeństwa	49
2.3.7. Wiedza lub opinia nupturientów o nieważności małżeństwa.....	49
2.3.8. Konsens pozorny (symulowany)	50
2.3.9. Konsens „pod warunkiem”	51
2.3.10. Przymus i bojaźń	52
2.4. Wyrażenie konsensu	53
2.4.1. Wyrażenie konsensu osobiście	53
2.4.2. Wyrażenie konsensu przez pełnomocnika	54
3. Forma zawarcia małżeństwa.....	55
3.1. Forma zwyczajna	55
3.1.1. Urzędowy świadek ślubu	55
3.1.2. Zwyczajny świadek ślubu.....	57
3.1.3. Parafia zawarcia małżeństwa	57
3.2. Forma nadzwyczajna	58
3.3. Miejsce zawarcia małżeństwa.....	59
3.4. Czas i liturgiczny obrzęd zawarcia małżeństwa	59
3.5. Odnotowanie faktu zawarcia małżeństwa.....	60
3.6. Małżeństwo konkordatowe.....	60

Rozdział III

Procedura stwierdzenia nieważności małżeństwa	63
1. Miejsce prowadzenia procesu.....	63
2. Osoby mogące wnieść skargę (pozew) o stwierdzenie nieważności małżeństwa.....	64
3. Skarga powodowa (pozew).....	65
4. Postępowanie dowodowe w procesie zwykłym	70
5. Postępowanie dowodowe i wyrok w procesie skróconym...	72
6. Przykłady „oczywistej nieważności” kwalifikujące sprawę do procesu skróconego	74
7. Wyrok w procesie zwykłym	76
8. Apelacja.....	77
9. Zawarcie nowego małżeństwa	78
10. Odnotowanie faktu stwierdzenia nieważności małżeństwa.....	79
11. Koszty sądowe i pomoc prawna	80
12. Proces skrócony w praktyce sądowej – pierwsze oceny.....	82
Aneks 1.....	91
Wzory pism procesowych.....	93
Aneks 2.....	125
Adresy i telefony sądów kościelnych w Polsce oraz Trybunału Roty Rzymskiej i Sygnatury Apostolskiej.....	127

WYKAZ SKRÓTÓW

AAS	- Acta Apostolicae Sedis, Commentarium officiale
C./c.	- Causa/canon
disp.	- disposition
DC	- Dignitas connubii
Dz.U.	- Dziennik Ustaw
KAI	- Katolicka Agencja Informacyjna
kan.	- kanon
Kodeks rodzinny i opiekuńczy	- ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 682 ze zm.)
kol.	- kolumna
KPK	- Kodeks Prawa Kanonicznego z 4.12.1983 r. (Codex Iuris Canonici. Fontium annotatione et indice analyticalco-alphabetico auctus, ed. Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici Authentice Interpretando, Città del Vaticano 1989)
MIDI	- List Apostolski motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus papieża Franciszka, Città del Vaticano 2015
Ochoa	- Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae, ed.
PL	- Patrologiae cursus completus, Series Latina, ed. J.P. Migne, Paris 1844–1864
q.	- quaestio
SCDF	- Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei
SCPF	- Sacra Congregatio de Propaganda Fide
SCSO	- Sacra Congregatio Sancti Officii

WSTĘP

Jedną z prawd teologicznych głoszonych przez Kościół, która stała się normą prawną w kanonicznym systemie prawnym, jest nierozzerwalność małżeństwa. Kościół uważa, że małżeństwo jest nierozzerwalne i żadna ludzka władza nie jest w stanie takiego związku rozwiązać. Jednak prawo kościelne dopuszcza w tym względzie wyjątki, dając możliwość:

- 1) rozwiązania małżeństwa niedopełnionego;
- 2) rozwiązania naturalnego węzła małżeńskiego, czyli takiego, w którym przynajmniej jedna z tworzących go stron jest nieochrzczona.

W przypadku gdy małżeństwo rozpadło się, a zostało wcześniej dopełnione i nie jest ono związkiem naturalnym, istnieje możliwość wniesienia do sądu kościelnego sprawy o orzeczenie (stwierdzenie) nieważności małżeństwa. Kompetentny sąd nie unieważnia ważnie zawartych małżeństw i nie wydaje orzeczeń rozwodowych, lecz tylko – po przeprowadzeniu specjalnego postępowania, zgodnie z przepisami prawa – daje autorytatywną odpowiedź na wysuniętą wątpliwość: czy dane małżeństwo jest nieważne z konkretnego tytułu prawnego. Odpowiedź pozytywna, zawarta w prawomocnym wyroku, daje stronom, jako niezwiązanym węzłem małżeńskim, możliwość zawarcia nowego związku małżeńskiego z inną osobą. W sprawach o orzeczenie nieważności małżeństwa sama zgodna wola małżonków ani samo faktyczne rozejście się stron, ani nawet zupełny rozkład pożycia małżeńskiego, nie mogą być tytułem wszczęcia procesu o nieważność małżeństwa. Tytuł ten musi być prawny, czyli przewidziany w prawie kanonicznym. Tytuły prawne można podzielić na trzy ogólne grupy:

- 1) wynikające z istnienia w chwili zawierania związku małżeńskiego przeszkody kanonicznej, od której nie została udzielona dyspensa;
- 2) wynikające z braku lub wadliwego wyrażenia zgody małżeńskiej;
- 3) wynikające z niezachowania kanonicznej formy zawarcia małżeństwa.

Małżeństwo pozostaje pod szczególną opieką prawa. Oznacza to, że skoro tylko zostanie ono zawarte zewnętrznie, należy je uważać za ważne, dopóki nie udowodni się, że jest na pewno nieważne lub – w dwóch wspomnianych wyżej przypadkach – nie zostanie ono rozwiązane. Dlatego w razie nierozstrzygniętej wątpliwości domniemanie prawne przemawia za ważnością danego małżeństwa.

W ostatnich latach możliwość stwierdzenia nieważności małżeństwa w trybunałach kościelnych przestała być swego rodzaju tabu lub przywilejem dla „wtajemniczonych”. Przysłużył się temu szczególnie List Apostolski papieża Franciszka „Łagodny Sędzia Pan Jezus” (w skrócie od tytułu w j. łacińskim: MIDI), który już zanim się ukazał, poprzez media, rozbudził u wiernych wielkie nadzieje na natychmiastowe wręcz stwierdzenie nieważności małżeństwa. Normy papieża Franciszka faktycznie zreformowały prawo procesowe, otwierając pewne możliwości dla sprawniejszego przebiegu procesu, jednak nie zmieniły nic w trzech grupach wyliczonych wyżej tytułów prawnych.

W niniejszym wydaniu pozwałam sobie zasygnalizować, jak faktycznie i czy w ogóle, zmiana prawa wpłynęła na działania sądów kościelnych. Niewątpliwym atutem tego wydania, a zarazem ciekawostką zarówno dla prawników, jak i dla potencjalnych uczestników procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa, jest publikacja w całości pierwszego, i jak do tej pory jedyne, wyroku w sprawie małżeńskiej, wydanego osobiście przez papieża Franciszka.

Ta książka – jedna z niewielu na rynku wydawniczym – ma na celu uświadomienie, że osoby, których małżeństwa się rozpadły, mogą skorzystać ze wspomnianych możliwości będących – co podkreślam usilnie – normalną, wielowiekową praktyką w ramach prawa kościelnego

zreformowaną przez obecnego papieża. O wadze i doniosłości tego tematu może świadczyć fakt, że sam papież osobiście chce uczestniczyć nie tylko w stanowieniu prawa, lecz także w jego stosowaniu, czemu daje wyraz, wydając wyrok w konkretnej sprawie małżeńskiej.

Język prezentowanego tekstu jest na tyle przystępny, na ile pozwala prawny charakter opisywanych instytucji. Styl komentowania norm kanonicznych został tu również ograniczony do niezbędnego minimum, bez porównywania norm procesowych wcześniejszego i obecnego porządku, tak aby czytelnik uzyskał konkretną, zwięzłą, a co ważniejsze – aktualną informację.

Książka została podzielona na trzy rozdziały. Pierwszy dotyczy rozwiązania małżeństwa, drugi orzeczenia jego nieważności, a trzeci procedury orzekania nieważności. Na końcu dołączono aneks ze wzorami pism procesowych, z telefonami i adresami sądów kościelnych w Polsce oraz z adresami Trybunału Roty Rzymskiej i Sygnatury Apostolskiej.

Rozdział I

ROZWIĄZANIE MAŁŻEŃSTWA

Rozwiązanie małżeństwa dokonuje się w obrębie norm kodeksowych i tych, które znajdują się w instrukcji *Normae de conficiendo processu pro solutione vinculi matrimonialis in favorem fidei* z roku 2001. Normy kodeksowe dotyczące małżeństwa nieochrzczonych zostały zawarte w kanonach 1141–1150. Najpierw Kodeks mówi o rozwiązaniu małżeństwa niedopełnionego.

1. Rozwiązanie małżeństwa niedopełnionego

Małżeństwo zawarte i dopełnione nie może być rozwiązane żadną ludzką władzą i z żadnej przyczyny, oprócz śmierci. Jednak małżeństwo niedopełnione, zawarte przez ochrzczonych lub między stroną ochrzczonej i stroną nieochrzczonej, może być ze słusznej przyczyny rozwiązane przez Biskupa Rzymskiego (papieża) na prośbę obydwu stron lub tylko jednej, choćby druga się nie zgadzała. Małżeństwo jest dopełnione, jeśli zostało ważnie zawarte, a następnie dopełnione przez małżonków aktem małżeńskim ukierunkowanym na zrodzenie potomstwa, do którego z natury swej zmierza małżeństwo, przez który małżonkowie stają się jednym ciałem; przy czym akt małżeński musi być dokonany w sposób ludzki, czyli świadomie i dobrowolnie, z afektu małżeńskiego. Takie małżeństwo jest nierozwiązalne. Prawo domniemywa, że małżonkowie dopełnili swoje małżeństwo, jeśli po zawarciu małżeństwa mieszkali razem. Małżeństwo jest niedopełnione w znaczeniu kanonicznym, jeśli np. żona, mimo stanowczego oporu, została przez męża zmuszona do

aktu małżeńskiego przy użyciu siły fizycznej. Jest to zgodne z przepisem kan. 125 § 1, który stanowi, że czyn dokonany pod wpływem siły zewnętrznej, której nie można się oprzeć, ma być uważany za nieistniejący. Gdyby natomiast chodziło o akt małżeński dokonany pod wpływem przymusu moralnego i wynikającej z niego nawet ciężkiej bojaźni, małżeństwo należałoby uznać za dopełnione.

Do uzyskania dyspensy papieskiej od małżeństwa niedopełnionego potrzebna jest słuszna przyczyna, czyli konkretny motyw, inaczej uzasadnienie wynikające ze stanu faktycznego zaistniałego w danym związku, które skłania papieża do udzielenia dyspensy. Wspomniana przyczyna musi istnieć nie tylko w chwili wnoszenia prośby o dyspensę, ale przede wszystkim w momencie udzielania dyspensy przez papieża. Gdyby więc podane w prośbie przyczyny dyspensy zdezaktualizowały się, bo np. małżonkowie tymczasem pogodzili się i podjęli pożycie małżeńskie, dyspensy byłaby nieważna.

Przykładowymi przyczynami są:

- rozkład pożycia małżeńskiego nierokujący nadziei na pogodzenie się w przyszłości,
- wstręt do współżycia małżeńskiego,
- uzyskanie rozwodu cywilnego przez małżonków,
- postanowienie jednego z małżonków, że dopełni małżeństwa w późniejszym czasie,
- życie w konkubinacie jednego lub obu małżonków.

Prośba o dyspensę od małżeństwa niedopełnionego powinna być skierowana do Ojca Świętego. Składa się ją na ręce biskupa diecezjalnego stałego lub tymczasowego miejsca pobytu małżonka proszącego. W praktyce składa się osobne pismo skierowane wprost do papieża i drugie do biskupa diecezjalnego z prośbą o poparcie petycji. Niektóre polskie sądy kościelne wymagają trzeciego, osobnego pisma zawierającego krótki wniosek o wszczęcie procedury umożliwiającej uzyskanie dyspensy. W każdym z tych pism małżonek powinien dokładnie opisać stan faktyczny sprawy i podać przyczyny, które go skłoniły do ubiegania się o dyspensę. Prośbę podpisuje małżonek proszący.

Biskup, jeżeli uzna, że prośba jest pozbawiona podstaw, oddala ją. Przeważa dekretemi odrzucającemu prośbę stronie proszącej przysługujące odwołanie do Stolicy Apostolskiej.

Postępowanie o dyspensę od małżeństwa niedopełnionego odbywa się w trzech etapach. Najpierw powołany przez biskupa instruktor, przy udziale obrońcy węzła małżeńskiego, przeprowadza tzw. instrukcję procesu. Zmierzają one do zebrania materiału dowodowego, na którego podstawie będzie można stwierdzić fakt niedopełnienia małżeństwa oraz istnienie słusznej, czyli proporcjonalnie ważnej przyczyny do udzielenia dyspensy.

Następnie zebrany materiał dowodowy, wraz z opinią biskupa i uwagami obrońcy węzła małżeńskiego, przesyła się do Kongregacji Sakramentów. Kongregacja ta, po rozpatrzeniu przysłanego materiału, wydaje orzeczenie co do niedopełnienia małżeństwa i istnienia przyczyn do udzielenia dyspensy. Pozytywne orzeczenie Kongregacji jest jednocześnie wnioskiem skierowanym do papieża o udzielenie dyspensy. Wspomniana Kongregacja rozpatruje sprawy także między stroną katolicką i niekatolicką oraz między stronami niekatolickimi, nawet jeśli jedna ze stron nie jest ochrzczona. Obojętne jest, czy strony należą do obrządku łacińskiego, czy wschodniego. Jednakże samej dyspensy od małżeństwa niedopełnionego udziela Ojciec Święty. W sprawach o niedopełnienie małżeństwa stron należących do obrządku wschodniego Kongregacja czuwa, aby akta zostały przejrane przez specjalny zespół biegłych w dziedzinie prawa wschodniego.

Ostatni etap postępowania ma miejsce na audiencji, na której Ojciec Święty wyraża swoją wolę co do udzielenia dyspensy. W tym momencie małżeństwo zostaje rozwiązane, choćby reskrypt dyspensy miał inną datę wystawienia. Reskrypt dyspensy papieskiej od małżeństwa niedopełnionego Stolica Apostolska przesyła do biskupa, który z kolei wiadomość o nim przekazuje stronom. Tenże biskup o rozwiązaniu małżeństwa przez dyspensę papieską powiadamia również proboszcza zarówno miejsca zawarcia małżeństwa, jak i miejsca przyjęcia chrztu przez strony, celem sporządzenia odpowiedniej adnotacji w parafialnej księdze zaślubionych i ochrzczonych.

Seweryn Świaczny – doktor prawa kanonicznego; członek Korpusu Adwokatów Kościelnych w Polsce i Stowarzyszenia Kanonistów Polskich; doświadczony praktyk w zakresie doradztwa w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa, od wielu lat czynny adwokat kościelny prowadzący własną kancelarię (www.sewerynswiaczny.pl); w latach 1998–2005 był sędzią audytorem w Sądzie Metropolitalnym w Katowicach, a obecnie jest adwokatem kościelnym przy Sądzie Biskupim w Sosnowcu. Jest również kanonistą, tworzącym doktrynę prawa kanonicznego, poprzez liczne artykuły i komentarze do norm prawa kanonicznego oraz aktywny udział w konferencjach z tego zakresu.

W książce szczegółowo omówiono powody stwierdzenia nieważności i rozwiązania małżeństwa oraz ich procedury.

Publikacja zawiera przykładowe wzory pism procesowych, w tym:

- wzór skargi o stwierdzenie nieważności małżeństwa,
- wzór prośby o udzielenie przywileju wiary,
- wzór prośby o dyspensę papieską od małżeństwa niedopełnionego.

Ponadto zamieszczono w niej w całości pierwszy i jak do tej pory jedyny wyrok w sprawie małżeńskiej wydany osobiście przez papieża Franciszka, co świadczy o wadze i doniosłości tego tematu. Papież Franciszek nie tylko chce uczestniczyć w stanowieniu prawa, lecz także w jego stosowaniu.

Opracowanie zainteresuje osoby zawodowo zajmujące się prowadzeniem spraw kanonicznych, studentów prawa cywilnego i prawa kanonicznego oraz wszystkich zainteresowanych praktycznymi poradami w zakresie stwierdzenia nieważności małżeństwa.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 99 ZŁ (W TYM 5% VAT)